



Kansainväliset jatko-opiskelijat ja tutkijat suomen kielen käyttäjinä yliopistossa

Johanna Komppa, Inkeri Lehtimaja ja Jaana Rautonen

Tarkastelemme tässä artikkelissa rinnakkaiskielisyttä yliopiston arjessa kansainvälisten jatko-opiskelijoiden ja tutkijoiden näkökulmasta. Työkielenä on englantia, mutta mikä on suomen kielen merkitys varsinaisissa työtehtävissä ja työpaikan sosiaalisissa tilanteissa? Entä miten työyhteisö voisi tukea suomen kielen oppimista? Artikkelin perustuu Helsingin yliopistossa ja Aalto-yliopistossa tehtyihin haastatteluihin.

Kielitaito edellyttää kielen käyttöä

Kansainvälisten jatko-opiskelijoiden ja akateemisen henkilökunnan määrä suomalaisissa yliopistoissa kasvaa jatkuvasti. Kansainvälistyminen on tärkeä osa yliopistojen strategioita, ja se on johtanut keskusteluun eri kielten asemasta yliopistojen arjessa sekä yliopistojen kielipolitiikkojen laatimiseen (ks. esim. Räsänen & Saarinen 2013). Tohtorin tutkinto on mahdollista suorittaa kokonaan englanniksi (Saarinen, Vaarala, Haapakangas & Kyckling 2016), ja englantia käytetään myös työkielenä. Kun Suomessa vielä puhutaan englantia laajasti myös yliopiston ulkopuolella, voi väittää, että suomea ei tarvitse osata suorittaakseen jatko-opintoja tai työskennelläkseen suomalaisessa yliopistossa.

Aiemmat tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet, että suomen kielen taidon puutteellisuus hankaloittaa sopeutumista työyhteisöön ja jättää epämuodollisten informaatiovirtojen ulkopuolelle (Forsander & Raunio 2005). Silloinkin kun varsinaisena

työkielenä on englantia, kokoukset saattavat joskus olla suomeksi ja suomea käytetään usein työpaikan sosiaalisissa tilanteissa. Syrjään jäämisen kokemus voi vaikuttaa siihen, että työntekijän sitoutuminen ja työpanos jäävät vähäisemmiksi ja työhyvinvointi saattaa heiketä. (Jäppinen 2010.) Kielitaito voi vaikeuttaa myös työnjakoa, jos suomea osaavien on otettava vastuu niistä tehtävistä, joissa vaaditaan suomen kielen taitoa, tai heidän on käännettävä sisältöjä ei-suomenkielisille kollegoilleen (ks. myös Sjöberg 2004).

Yliopistot tukevat kansainvälisten opiskelijoiden ja henkilökunnan suomen oppimista yleensä tarjoamalla maksuttomia kielikursseja (Saarinen ym. 2016). Kursseilla opittu kielitaito ei kuitenkaan tunnu tulevan helposti käyttöön luokkahuoneen ulkopuolella tai riittävän todellisissa tilanteissa selviytymiseen, mikä turhauttaa oppijoita. Nykyiset oppimisteoriat korostavat sosiaalisen kontekstin merkitystä ja sitä, että kieltä opitaan nimenomaan osallistumalla vuorovaikutukseen. Kurssien lisäksi olisikin välttämätöntä tarjota oppijoille tilaisuuksia harjoitella ja käyttää suomea autenttisissa tilanteissa, omalle tasolleen sopivalla tavalla – toisin sanoen heidän olisi saatava käyttää suomea alusta asti, jo ennen kuin he ovat saavuttaneet hyvän kielitaidon. Miten yliopisto voisi tukea suomen kielen käyttöä ja oppimista samalla kun opiskelu- ja työkielenä käytetään englantia?

Käsitlemme tässä artikkelissa sitä, miten kansainväliset jatko-opiskelijat ja post doc -tutkijat käyttävät suomen kieltä opiskelu- ja työkontekstissa suomalaisessa yliopistossa ja millaisia ovat heidän suomen kielen taidon tarpeensa. Selvitämme, mitä he pitävät hyvinä kielikäytänteinä akateemisessa ympäristössä ja miten koko työyhteisö voisi tukea kansainvälisten jatko-opiskelijoiden ja henkilökunnan suomen taidon kehittymistä toimivan ja kaikkien hyvinvointia ylläpitävän työympäristön luomiseksi.

Artikkeli perustuu Helsingin yliopistossa ja Aalto-yliopistossa toteutettuihin haastatteluihin. Helsingin yliopistossa haastattelimme yhtä kansainvälistä jatko-opiskelijaa ja hänen suomenkielistä väitöskirjaohjaajaansa sekä läheisintä suomenkielistä työtoveriaan. Lisäksi jatko-opiskelija piti kielipäiväkirjaa, josta olemme poimineet tähän artikkeliin esimerkkejä. Aalto-yliopistossa haastattelimme yhteensä 20:tä kansainvälistä jatko-opiskelijaa ja post doc -tutkijaa. Kaikki ei-suomenkieliset haastateltavat olivat motivoituneita oppimaan suomea: he olivat opiskelleet suomea vähintään noin puoli vuotta yliopiston tarjoamilla kursseilla, ja osa oli saavuttanut jo varsin hyvän kielitaidon (arviolta Eurooppalaisen viitekehyksen taitotaso B1).

Suomen kielen käyttö ja tarpeet

Vaikka haastateltavat olivat ensi kysymällä varsin yksimielisiä siitä, että suomen kieltä ei tarvita yliopistossa varsinaisissa työtehtävissä, he nostivat haastattelujen kuluessa esiin monia tehtäviä ja tilanteita, joissa he käyttävät suomea tai joissa suomen taidosta olisi hyötyä. Ensinnäkin haastateltavat lukevat työtehtävien yhteydessä erilaisia suomenkielisiä dokumentteja, kuten työhön liittyviä uutisia, nettisivuja, sähköposteja, tiedotteita, lomakkeita ja käyttöohjeita. Osa tiedoista on saatavissa vain suomeksi, osa sekä suomeksi että englanniksi. Suomenkielinen versio saattaa kuitenkin olla yksityiskohtaisempi tai tarkempi (käännösvirheet ym.), minkä vuoksi on hyödyllistä pystyä vertaamaan eri kieliversioita. Myös lyhyiden, arkisten viestien ymmärtämisellä on merkitystä:

"näin viestin laboratoriossa, että yksi kone ei toimi ja että korjaaja on tulossa. Tämä pieni viesti oli suomeksi. Löydän sellaisia viestejä usein. Ymmärrän niitä hyvin. Tunne: on tärkeä ja hyödyllistä että voin seurata pientä uutisia työympäristössä. Jos jotain iso tapahtuisi, tietysti kaikille annetaan tieto, mutta on hyvä tunne, kun itse voit tietää myös pienistä asioista."

Haastateltavat seuraavat myös suomenkielisiä suullisia tilanteita, kuten kokouksia, seminaareja tai esitelmiä. Suomen kielen taito voi käytännössä olla edellytys osallistumiselle. Haastatteluissa tuli esiin, että toisinaan suomenkieliset kollegat haluavat keskustella äidinkielellään työasioista, ja siksi he saattavat jättää kutsumatta ei-suomenkielisen kollegansa mukaan kokoukseen. Lukemisen ja kuuntelemisen lisäksi haastateltavat viestivät suomeksi itse. Suomen taitoa käytetään esimerkiksi sähköpostien kirjoittamiseen ja avustavan henkilökunnan kuten teknikoiden, vahtimestarien ja sihteerien kanssa kommunikointiin.

Kun haastateltavilta kysyttiin, missä tilanteissa he tarvitsisivat enemmän suomen taitoa, esiin nousivat erityisesti kommunikointitilanteet yliopiston ulkopuolisen tahon kanssa (esimerkiksi viranomaiset, suomalaiset yritykset, muut tutkimuslaitokset tai tavarantoimittajat ja koehenkilöt). Merkittäviä akateemiseen työhön liittyviä vaativia kirjoitustehtäviä ovat apurahahakemusten ja abstraktien kirjoittaminen suomeksi. Monet haastateltavat korostivat sitä, että työryhmässä on oltava ainakin yksi suomenkielinen tai erinomaisesti suomea osaava henkilö, joka voi huolehtia viestinnästä ulospäin. Myös opetus- ja ohjaustehtävissä tarvittaisiin suomea, erityisesti kandidaattitasolla. Vaikka näistä haastavammista tehtävistä selviytyi suomeksi vasta muutama haastateltava, suurin osa heistä piti täysin mahdollisena, että pystyisi itse tulevaisuudessa käyttämään suomea työkielenä ainakin jossain määrin.

Työpaikan sosiaalisissa tilanteissa suomea käytetään paljon enemmän. Lisäksi varsinaisiin työtilanteisiin liittyy usein myös vapaamuotoisempaa vuorovaikutusta, ja toisaalta sosiaalisissa tilanteissa keskustellaan usein myös työasioista (ks. myös Jäppinen 2010: 6). Kahvi- ja lounastaukojen kieli on yliopistossakin yleensä suomi, joka kyllä vaihdetaan usein englantiin, jos mukaan tulee ei-suomenkielinen kollega. Muutama haastateltava jatko-opiskelija koki, että hierarkia vaikuttaa kielen vaihtamiseen – esimerkiksi ei-suomenkielisen professorin läsnäolo huomioidaan paremmin kuin ei-suomenkielisen jatko-opiskelijan. Koska sosiaalisissa tilanteissa ei ole selviä sääntöjä, kielen valinta voi aiheuttaa kiusallisia tunteita kahteen suuntaan. Jos kieltä ei vaihdeta englantiin, ei-suomenkielinen kollega tuntee olonsa ulkopuoliseksi tai on vaivaantunut, koska keskustelu on hänen puutteellisen kielitaitonsa vuoksi hidasta ja epäluontevaa. Jos taas kieli vaihdetaan, hän kokee syyllisyyttä siitä, että muut joutuvat vaihtamaan kieltä hänen takiaan, ja samalla hän menettää mahdollisuuden saada harjoitusta suomeksi.

Hyviä käytänteitä

Haastateltavat korostivat, että kaikki tarvittava tieto on oltava saatavilla englanniksi, ettei kukaan jää tiedonkulun ulkopuolelle puutteellisen suomen kielen taidon vuoksi. Tämän ei kuitenkaan tarvitse merkitä sitä, että kaikki on vain englanniksi. Haastateltavat toivoivatkin enemmän rinnakkaiskielisyttä eli suomen käyttöä englannin rinnalla, mikä mahdollistaisi toisaalta suomen kielen harjoittelun ja toisaalta sen, että asiat tulevat kuitenkin ymmärretyiksi oikein.

“Sain sähköpostiviestin suomeksi. viesti oli lähetty monille ihmisille meidän instituutissa, tapahtuu melkein joka päivä; koska meidän instituutissa on paljon ulkomaalaisia, viestit ovat yleensä suomeksi ja englanniksi. Yritän ensin lukea suomen version ja sitten englanniksi. ymmärrys: yleensä ymmärrän pääidean, mutta jokaiset sanat eivät ole tuttuja. ajatukset: se on hyvä harjoitus minulle, ja minun täytyy laajentaa sanaosastoni.”

Erityisesti edistyneempien haastatteluvastauksista kävi ilmi, miten tilanteinen kielenoppiminen näkyy vähittäisenä muutoksena osallistumisessa (ks. esim. Young & Miller 2004): aluksi he olivat tarvinneet paljon työtoverien tukea pystyäkseen käyttämään suomea, mutta vähitellen he suoriutuivat tehtävistä ja tilanteista itsenäisemmin. Ainakin yksi haastateltava selviytyi suomeksi jo lähes kaikista työhön liittyvistä tehtävistä ja tilanteista, eli hänestä oli siinä mielessä tullut työyhteisön

täysivaltainen jäsen.

Työyhteisö voi tukea tilanteista kielenoppimista antamalla ei-suomenkielisille kollegoille tilaisuuksia käyttää suomea silloinkin, kun asiat olisi mahdollista hoitaa englanniksi, vaikka suomeksi toimiminen veisi enemmän aikaa. Suomen käyttämisen työtehtävien yhteydessä voi aloittaa jo alkeistasolla rutiininomaisista tilanteista ja käytännön asioista esimerkiksi osana päivittäisiä tapaamisia ja sähköpostiviestejä.

”keskustelu työstä, osaottajat: minun pomo (suomalainen) ja työkaveri (virolainen), tapahtuu silloin tällöin, ymmärrys: ymmärsin melkein kaikkea, koska työ oli tuttu minulle, pomo ja kaveri puhuivat suomea, mutta minä puhuin englantia. tunteet: oli kiva että ymmärsin hyvin ja ehkä voisin myös vastata suomeksi - -”

Suomen käyttäminen koetaan aluksi helpommaksi kahdenkeskisissä kuin monenkeskisissä keskusteluissa. Esimerkiksi ohjaustapaamiset olisivat siksi luonteva tilaisuus käyttää osittain suomea, vaikka vain kuulumisten vaihtoon ja seuraavan tapaamisen sopimiseen. Haastattelujen mukaan auttaisi myös, jos keskustelujen (esim. palaverit tai kokoukset) aiheet olisivat tiedossa etukäteen, jolloin tilanteeseen voisi valmistautua esimerkiksi opiskelemalla tarvittavaa sanastoa. Kielitaidon kehittyessä suomen osuutta voisi asteittain lisätä ja tarjota tilaisuuksia esimerkiksi suomenkielisten alustusten ja esitelmien pitämiseen.

Sosiaalisiin tilanteisiin osallistuminen ei ole välttämättä helpompaa kuin esimerkiksi kokouksiin tai muuhun, ammattisanastoa vaativaan muodolliseen viestintään osallistuminen (esim. Jäppinen 2010: 9), ja vapaamuotoisissa tilanteissa kommunikointikin vaatii asteittaista harjoittelua. Jos keskustelukumppani osaa vain hieman suomea, häntä voi haastateltavien mukaan tukea esimerkiksi rohkaisemalla ja auttamalla, valitsemalla helpon aiheen sekä puhumalla hitaasti, selkeästi ja kirjakiielellä. Suomenkielisen keskustelun keston voisi myös rajata aluksi. Näin toinen saa harjoitusta, mutta sopivan ajan päästä voidaan siirtyä puhumaan englantia, ettei tilanne muodostu liian raskaaksi kummallekaan. Toisen puheen korjaamista pidettiin erityisen tärkeänä silloin, kun täytyy ratkaista väärinkäsitys, mutta muuten aloitteen korjaamiseen on parempi tulla oppijalta. Monet ei-suomenkieliset pelkäävät virheiden tekemistä ja naurunalaiseksi joutumista, joten puhekumppanin hyväksyvä suhtautuminen on tärkeää.

Nämä ohjeet kuitenkin edellyttävät, että suomenkieliset kollegat ovat selvillä siitä, mikä ei-suomenkielisen kollegan kielitaito ja halukkuus harjoitteluun kulloinkin on, ja pyrkivät muokkaamaan omaa puhettaan siihen sopivaksi. Tämä vaatii suomenkielisiltä herkkyyttä ja kielitietoisuutta. Yksi hyvä vaihtoehto olisi pyrkiä arjen tilanteissa niin sanottujen kielisopimusten (esim. Eskildsen & Theodorsdottir 2015) tekemiseen: käytännössä tämä tarkoittaa yksinkertaisesti sitä, että puhutaan avoimesti siitä, mitä kieltä itse kukin toivoo tilanteessa käytettävän. Sopimusten ei tarvitse olla pysyviä, vaan ne voidaan neuvotella joka tilanteessa uudelleen.

“-- sanoin että haluaisin osata suomea hyvin, mutta se on niin vaikea, että olen melkein epätoivoinen. Silloin yksi kaveri sanoi, että tästä lähtien puhutaan suomea perjantaisin. Siksi minulla on "suomi perjantai" joka viikko.[--] Tunteet: on ihana, että kaverit haluavat auttaa minua ja että heillä on aloite, koska olen itse vähän ujo.”

Kaiken kaikkiaan haastateltavat toivoivat lisää suomen kieltä sosiaalisissa tilanteissa, koska niitä pidettiin hyödyllisinä kielenoppimisen kannalta. Kahvi- ja lounastaukoja pidettiin hyvinä tilanteina suomen harjoitteluun, samoin hetkiä ennen kokousta tai luentoa tai niiden jälkeen. Pieni sosiaalinen painostus suomen käyttämiseen koettiin usein myönteisempänä kuin se, että kieli vaihdettiin liian helposti englantiin. Haastateltavat toivoivat mahdollisuuksia harjoitella nimenomaan suomenkielisten kanssa, ei ainoastaan muiden oppijoiden. Siksi kurssien lisäksi toivottiin erilaisia epämuodollisia tilaisuuksia kielenoppimiseen, kuten keskustelukerhoja ja kielipareja tai -mentoreita.

Ennen kaikkea on tärkeää, että ympäristö tukee ja rohkaisee suomen kielen käyttämiseen. Kuten eräs haastateltava asian ilmaisi: "on tehtävä selväksi, että on OK käyttää suomea". Tarvitaan tietenkin myös suomenkielisten työtovereiden motivaatiota, jotta he olisivat valmiita näkemään vaivaa kansainvälisten kollegojen kielitaidon kehittymisen eteen saamatta siitä itse välitöntä hyötyä. Tähän auttaisi tietoisuuden lisääminen kielenoppimisesta ja sen hyödyistä, ja siinä työnantaja on avainasemassa. (Ks. myös Komppa 2015.)

Kielitietoinen työyhteisö oppijan tukena

Haastattelujen perusteella koko työyhteisö yliopistossa hyötyisi siitä, että kaikki sen jäsenet voisivat asteittain osallistua yhä useampiin tilanteisiin ja työtehtäviin myös

suomeksi ja hyödyntää yhä enemmän myös suomen kielellä saatavilla olevaa tietoa. Kielitaito vahvistaisi myös työyhteisön yhteisöllisyyttä. Ei-suomenkieliset sitoutuisivat ja integroituisivat helpommin sekä yliopistoon että suomalaiseen yhteiskuntaan, ja kielen kautta saavutettu yhteiskunnan ja kulttuurin ymmärtäminen vahvistaisi heidän osaamistaan ja sopeutumistaan myös töissä.

Vaikka yliopistot periaatteessa kannustavat kielen opiskeluun ja monet haastateltavat toivat esiin kollegojen rohkaisevan suhtautumisen ja avun, tällä hetkellä suomen kielen taidon parantaminen opiskelu- tai työtehtävien yhteydessä yliopistossa vaatii oppijalta sinnikkyyttä. Oppimisen ei kuitenkaan pitäisi olla ainoastaan yksilön oma asia tai riippua yksittäisten kollegoiden avusta, vaan koko työyhteisö voisi edistää kielenopiskelua. Tämä edellyttäisi kurssien tarjoamisen lisäksi myös rinnakkaiskielisyys suosimista monenlaisissa tilanteissa ja suomenkielisen henkilökunnan kielitietoisuuden lisäämistä.

Kirjoittajista Johanna Komppa on suomen kielen yliopistonlehtori Helsingin yliopistossa, Inkeri Lehtimaja suomen kielen yliopistonlehtori Aalto-yliopistossa ja Jaana Rautonen suomen kielen opiskelija Helsingin yliopistossa.

Lähteet

Eskildsen, S. & Theodórsdóttir, G. 2015: Constructing L2 learning spaces: Ways to achieve learning inside and outside the classroom. *Applied Linguistics* 36:2, 1–23.

Forsander, A. & Raunio, M. 2005. Globalisoituvat työmarkkinat – asiantuntijamaahanmuuttajat Suomessa. Teoksessa P. Pitkänen (toim.): *Kulttuurien välinen työ*. Helsinki: Edita, 26–53.

Jäppinen, T. 2010. Suomi (S2) korkeakoulutettujen työssä – Millainen kielitaito riittää? Teoksessa M. Garant & M. Kinnunen (toim.): *AFinLA-e: Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 2*. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA, 4–16. Saatavilla: <http://ojs.tsv.fi/index.php/afinla/article/viewFile/3872/3654>

Komppa, J. 2015. Työnantajan odotukset, työntekijän vastuu ja työyhteisön tuki. Näkökulmia korkeakoulutettujen maahanmuuttajien ammatillisen suomen oppimiseen. Teoksessa J. Kalliokoski, K. Mård-Miettinen & T. Nikula (toim.), *Kieli koulutuksen resurssina: vieraalla ja toisella kielellä oppimisen ja opetuksen näkökulmia*. AFinLA-e:

Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 8, 168–185. Saatavilla:
<http://journal.fi/afinla/article/view/53779>

Räsänen, M. & Saarinen, T. 2013: Yliopistojen kielipolitiikka puhuttaa pitkästä ajasta. Kieli, koulutus ja yhteiskunta, toukokuu 2013. Saatavilla:
<http://www.kieliverkosto.fi/article/yliopistojen-kielipolitiikka-puhuttaa-pitkasta-ajasta/>

Saarinen, T., Vaarala, H., Haapakangas, E-L. & Kyckling, E. 2016: Kotimaisten kielten koulutustarjonta kansainvälisille korkeakouluopiskelijoille. Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Saatavilla:
<https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/49934>

Sjöberg, A. 2004. Toimiva kielitaito työelämässä. Teoksessa K. Sajavaara & S. Takala (toim.), Kielikoulutus tienhaarassa. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus, 137–147.

Young, R. & Miller, E. 2004: Learning as changing participation: Discourse roles in ESL writing conferences. *The Modern Language Journal* 88:4, 519–535.